

Ungváry Rudolf

Névterek és földrajzinév-tárak

Észrevételek a Magyarország Földrajzinév-tára és a nemzeti földrajzi névtér jövőbeli fejlesztéséről

Az internet megjelenésével a hagyományos értelmező szótárak kialakításának, lehetőségének eddigi, a nyomtatott kialakításból következő korlátai megszűntek. A nevek nemcsak értelmező és nyelvészeti szempontból szerkeszthetők, hanem minden elképzelhető adatuk megjeleníthető. Különösen érvényes ez a földrajzi nevekre. A közigazgatás és a jogrendszer megköveteli a hiteles névállományokat, melyekben felhasználóbarát módon lehessen keresni. A weben elérhető magyar nemzeti névtérnek a nemzeti kultúra szempontjából különleges jelentősége az, hogy kialakításával a határon túli magyar nyelvhasználat is jelentős kulturális, nem utolsósorban nyelvpolitikai támaszt kap. A nemzeti földrajzi névtér kialakítása ebben az évben kezdődik, a munkák előkészítéséhez készült ez a tanulmány.

Tárgyszavak: névtér, földrajzi névtér, nemzeti névtér

Bevezető

A névterek jelentősége

Az internet megjelenésével kezdődött el a névterek kialakulása a fejlett államokban [13][21]. Bízást mondhatjuk, hogy ez az egyik legjelentősebb, az informatika eszközeivel megvalósuló nemzeti kulturális fejlemény. A névterek a hagyományos értelmező szótárak feladatait folytatják. Webes „értelmező szótárak”. Nemcsak adatokban, keresési és megjelenítési módokban gazdagabbak, hanem adataik cserélhetők is: belőlük az adatok átvehetők, és a névterek más rendszerek adatait képesek átvenni. Az interaktív kezelés pedig lehetővé teszi a folyamatos, naprakész karbantartást. Egy-egy nyelven belül a szótárakhoz hasonlóan a nyelvi kulturális örökség megőrzésének a nyomtatott formákhoz képest rugalmasabb eszközei.

A weben hozzáférhető, rendezetlen tulajdon- és köznevek állománya nagyságrendekkel haladja meg a hagyományos szótárakba és lexikonokba foglalt állományokat, ráadásul mind bővülésük, mind változásuk rendkívül dinamikus. A kialakuló hatalmas névállományban a szótárakban szokásos betűrendes keresés elégtelen. A szavak összefüggései szerint is keresni kell tudni. Annak alapján tehát, hogy mi az általánosabb vagy speciálisabb, mi valaminek a része vagy az átfogóbb egésze, mi az előzménye és a folytatása stb. A rendezettséget megvalósító névtereket éppen ezért szemantikai-

lag strukturáltan alakítják ki. Ezen azt értjük, hogy a nevek közötti legfontosabbnak ítélt kapcsolatokat kapcsolattípusok szerint különválasztva feltüntetik. Mindezekon kívül célszerű a nevekhez kapcsolódóan a felhasználót tájékoztató szöveges magyarázatokat is kapcsolni. A névterek mai fejlődését ezek az igények, nem utolsósorban pedig a számítástechnikai kezelhetőség tette lehetővé.

A weben elérhető magyar nemzeti névtérnek a nemzeti kultúra szempontjából különleges jelentősége az, hogy kialakításával a határon túli magyar nyelvhasználat is jelentős kulturális, nem utolsósorban nyelvpolitikai támaszt kap.

Nagyon sok – főleg történeti –, kiváló minőségű helynévtár létezik, de ezek nem weben nyilvánosan hozzáférhető adatbázisok, hanem nyomtatott kiadványok. Velük itt nem foglalkozunk, csak utalunk rá, hogy ezek digitalizálásával a magyar nemzeti földrajzinév-tér hatékonyan bővíthető.

A földrajzi névterek és a földrajzinév-tárak

A földrajzi tulajdonneveknek, és tőlük elválaszthatatlanul e tulajdonneveket rendező-strukturáló általános földrajzi közneveknek (általános neveknek) kitéüntetett szerepe van a névtereken belül. Az államigazgatási és helyi, önkormányzati döntések legnagyobb részében ugyanis szükség van azoknak a helyeknek az egyértelmű azonosítására, melyek a döntésekkel összefüggnek. Ennek az

azonosításnak nemcsak egy döntésen belül kell egyértelműnek lennie, hanem egyrészt hosszú távon az időben is azonosnak kell lennie, és minden testületnek, mely döntéseket hoz, ugyanazt a nevet kell tudniuk használni. Igazgatási és rajta keresztül politikai érdekből tehát szükség van arra, hogy a földrajzi nevek stabil, megbízható és könnyen, szabadon hozzáférhető állományt alkossanak.

Kihasználva az informatika adta lehetőségeket, a földrajzinév-tereket a gazdagabb struktúra, azaz a nevek között feltüntetett szemantikai és egyéb relációk mellett lényegesen gazdagabb szöveges, számszerű és egyéb adatok is jellemezzék [20][21][22]. E szerkezet a laikus felhasználó számára természetes, közérthető megjelenítést igényel, ugyanakkor a „mélyben”, a gépi kezelhetőség érdekében számítástechnikailag egyértelmű logikai szerkezeten alapul, melynek vonzatai azonban a felhasználót semmilyen formában nem terhelhetik.

A múlt század második felében kialakult földrajzinév-tárak tekinthetők a földrajzi névtérnél szűkebben értelmezett rendszernek. Ebben az értelmezésben csak a földrajzi helyek és azok típusainak [25, 26], valamint az azokat magukba foglaló igazgatási egységeknek egyértelmű, hivatalosnak is tekinthető állományát képviselik, esetleg fontosabb térképészeti és statisztikai adatokkal kiegészítve.

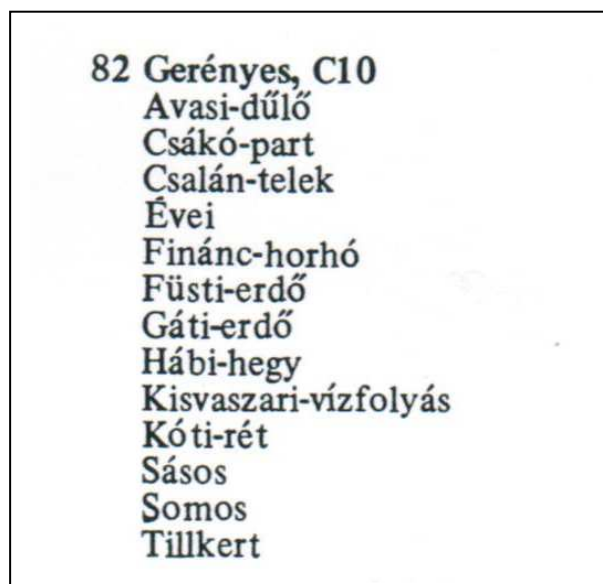
Tágabb értelmezésben a földrajzinév-tárak teljes névtérre alkothatnak, azaz tartalmazzák a releváns szemantikai adatokat (pl. típusa/fajtái, átfogóbb egésze/részei, előzménye/folytatása, mellette/szomszédsága), szöveges adatokat (pl. meghatározásokat, magyarázatokat, történelmi megjegyzéseket, forrásokat), műszaki-kezelési adatokat (pl. felvételi, módosítási dátumokat, és bővebb, térképészeti, statisztikai, kezelési adattartalmuk is lehet). Releváns szemantikai adatokon a földrajzi nevek, illetve helyek közötti összefüggéseket értjük, mint például a szinonimák, a korábbi és a későbbi névváltozatok, illetve a rész-egész összefüggések, az eredet és a folytatás, az egymás mellett, vagy valami mentén fekvő helyek megadása. Mindez a strukturált szótárakban és névterekben szokásos, nemzetközileg szabványosított relációtípusokkal [6][7][8][9][10][15] valósítható meg, biztosítva az állományok csereszabotossá-

gát, migrálhatóságát, egyesítését és megosztását [14].

A magyarországi földrajzinév-tárak

Az első, nyomtatott változat

Az első földrajznév-tár *Földi Ervin* szerkesztésében 1977–1982 között hagyományos, nyomtatott formában jelent meg (például [4]). A hivatalos településnéven és a hozzá tartozó, hivatalosan nyilvántartott településrészekon kívül más adatokat nem tartalmazott.¹ A település és annak részei között az egésze–része kapcsolatot nem explicit formában megjelölt relációtípusként adják meg, hanem felsorolásszerűen (enumeratív módon). Más szóval csak felsorolják jegyzékszerűen, hogy az adott típusba, illetve az adott átfogó területi egységbe milyen helyek tartoznak (1. ábra).

1. ábra Gerényes szócikke a Földrajzinév-tár nyomtatott kiadásában (1980). A hivatalos településnév előtt az azonosítószáma, utána a kiadványhoz mellékelte egyszerű térképen a hely jele (H16). A településnév alatt betűrendben a részei szerepelnek, melyek külön mutatóban is megkereshetők

Maguk a településrészek önállóan nem szerepelnek, hanem csak mutatóban, egyszerű jellel megadva a típusát és annak a hivatalos településnek az azonosítószámát, ahová tartozik (2. ábra).

Öreg-hegy, d, 3, I11
Öreg-hegy, d, 22, 66, I9
Öreg-hegy, d, 25, E14
Öreg-hegy, d, 30, H13
Öreg-hegy, d, 37, E14
Öreg-hegy, d, 39, 40, 115, J7
Öreg-hegy, d, 44, I5
Öreg-hegy, d, 57, I14
Öreg-hegy, d, 63, K3
Öreg-hegy, d, 65, 77, I15
Öreg-hegy, d, 76, J5
Öreg-hegy, d, 81, H16

2. ábra Az „Öreg-hegy” név előfordulása a Heves megyei földrajzinév-tár nyomtatott kiadásában. A név után szereplő egy-két karakteres jelzet a típust adja meg (pl. d = domb), ezt követi az átfogó hivatalos település azonosító száma (pl. 81), végül a kiadványhoz mellékelt egyszerű térképen a hely jele (H16)

A mai földrajzinév-tár

A hivatalos magyar földrajzi neveket ma a Földmérési és Távérzékelési Intézet a Földrajzinév-bizottság szakmai felügyelete mellett tartja nyilván

1. táblázat

A „Magyarország Földrajzinév-tára” adatbázisában kezelt adatok (a teljesség nélkül)

szemantikai adatok	térképészeti adatok	statisztikai és közigazgatási adatok	kezelési adatok
településnév	EOV koordináták	KSH azonosító	településazonosító
résztelepülésnév	WGS 84 koordináták	körjegyzőségi kód	településforrás 1–12
nemzetiségi név 1	magasság	körjegyzőségi központ vagy csatlakozott község	névváltozat-forrás 1–4
nemzetiségi név 2	magasság forrása	lakosság szám	magasság forrása
névváltozat 1	vízfolyáskilépés		források kódjai
névváltozat 2			
névváltozat 3			
névváltozat 4			
típusnév			
megyénév			
megjegyzés			

„Magyarország Földrajzinév-tára” címen, géppel kezelt formában (a továbbiakban földrajzinév-tár). Ebbe átvették a korábbi nyomtatott változat állományát, és kiegészítették további szemantikai a térképészeti adatokkal. Ezek az adatok (a teljesség igénye nélkül) a 1. táblázatban tekinthetők át.

Az adatbázis jelenleg 3177 önálló közigazgatási egységnek számító településnevet, 73 365 névrekordot (bel- és külterületi nevek, földrajzi képződmények), és kb. 55 000 névváltozatot tartalmaz. Névsűrűség tekintetében az 1:25 000 – 1:50 000 közötti méretarányoknak felel meg, a területek tagoltságának függvényében. Az adatállomány több, mint 300 térképi és szöveges forrás feldolgozásával, helyi egyeztetéssel állt elő a Földrajzinév-bizottság szakmai felügyelete mellett a Magyarország földrajzinév-tára című kötetekre támaszkodva.

Az adatbázis szerkezete tartalmilag a hivatalosan nyilvántartott településekre (városok, községek) épül. Az adatállomány szerkezete logikailag a hivatalos települések névrekordjaiból áll, a rekordok között nincs hierarchia. Ez alapvetően különbözik a névterek logikai szerkezetétől, melyekben minden földrajzi objektum önálló logikai rekordot alkot, és részben hierarchikus, részben más szemantikai relációkkal kapcsolódnak egymáshoz.

A rendszernek jelenleg nincs igazán testre szabott, a névtér-kezelésnek és megjelenítésnek megfelelő kezelőrendszere. Elvileg (és körülményesen) ugyan az MS Access segítségével is lehet például explicit formában néhány szemantikai relációt (típusa, egésze–része) megjeleníteni, de igazán felhasználóbarát megjelenítésre nincs lehetőség (mint amilyen például a Getty tezauruszának [3] megjelenítési formája (8. ábra), vagy akár a Magyar Digitális helynévtáré (3. és 4. ábra).

A rendszerben a típusba soroláshoz egyértékű relációt használnak (hierarchikus relációk esetében ezt monohierarchiának nevezik). Földrajzi hely csak egyetlen típusba tartozhat, holott adott földrajzi hely tartozhat több típusba is. Például a János-hegy típusa nemcsak a „hegy” lehet, hanem például a „kilátóhely” is. A típusnév a névterekhez képest túl átfogó. Például a Badacsony típusa a „hegy”, holott pontosabban „szigethegy” és „tanúhegy”. Természetesen szükség van átfogó típusnévre is, de szükség van a speciális típus megadására is, ahogy ez névterekben természetes.

A névváltozatok (a szinonimák, idegen nyelvű megfelelőik) számára csak előírt számú mezőt határoztak meg, holott ezek száma kiszámíthatatlan. Mint ahogy azt később részletezzük, szinonimaként sokszor nem névváltozatot adnak meg, hanem olyan nevet, mely adott térképeken az adott hely közelében vagy helyett áll, holott nem az adott hely nevének szinonimája. Erre térképészeti szempontból szükség lehet, de meg kell különböztetni az ilyen neveket a nyelvi szinonimáktól.

Hiányzanak a korábbi névváltozatok, amit feltehetően az magyaráz, hogy államigazgatási szempontból ezeknek nincs nagy jelentősége. Nyelvészeti és történeti szempontból viszont egy névtérben elengedhetetlenek.

Nem szerepelnek a névterekben szokásos, fontosabb szemantikai összefüggések sem, mint például az előzménye–folytatása (vízfolyások esetében), a mellette fekvés (például víztestekkel érintkező helyek).

Célszerű lenne a névterekhez hasonlóan a nevekhez kapcsolható magyarázó, meghatározó, történeti és egyéb szöveges megjegyzésekre is, me-

lyek a rendszer felhasználóbarát jellegét jelentősen javítanák.

Utoljára említettük, de egyáltalán nem utolsósorban: a földrajzinév-tárnak az egyetemes magyar névkultúra szempontjából is jelentősége van. A magyar földrajzinév-állomány ugyanis nem igazodik az államhatárokhoz. Még csak nyelvhatárokhoz sem. Magyar földrajzi nevek élnek a határon túli magyarság beszélt nyelvében, és a magyar nyelvhatáron túl számos földrajzi hely neve tartozik a mai magyar nyelv szókincsébe. A helyek történelmi névalakjai sem csak a tudományos nyelv részei, hanem a történelmi tudatban is élnek. Ezért egy korszerű földrajzinév-tár szókincsének gyűjtése se korlátozódhat kizárólag a mai Magyarország területére, hanem ki kell terjednie a teljes magyar földrajzinév-állományra, beleértve a Kárpát-medencét és Moldvát.

A földrajzinév-tár fenti irányban való bővítése dolgában a műszaki (szoftvertechnikai) eszközök elérhetőek, a mai névterek gyakorlata pedig jól használható példákkal áll rendelkezésre. Olyan magyar nemzeti földrajzi névtérre van szükség, mely egyaránt ki tudja elégíteni a hatósági igényeket ellátó földrajzinév-tár iránti igényeket, mind pedig a földrajzi névtérhez fűződő közérdekű kulturális igényeket.

A jelenlegi rendszer egy, Excel formátumú megjelenítési példája látható a 2. táblázatban.

A „Magyarország Földrajzinév-tárában” és a földrajzi névterekben alkalmazott adatok részletesebb összehasonlítását a 3. táblázat tartalmazza.

Akármelyikről is legyen szó a fenti két megvalósítás közül, a korszerű földrajzinév-tár szerkezetét célszerű a névtérszerkesztés szabályai szerint kialakítani [5]. A névterek logikai szerkezete nemzetközileg kialakult formátumokon alapszik [14][17][18][19], melyet a földrajzinév-tárak kezelésében is alkalmazni kellene annak érdekében, hogy a weben előbb-utóbb kialakuló nemzeti – köztük a magyar – névterekkel meglegyen az összhang, s vele az átjárhatóság. Átjárhatóságon az adatok és állományok átvehetőségét és átadhatóságát értjük.

2. táblázat

A Földmérési és Távérzékelési Intézetben kezelt „Magyarország Földrajzinév-tára” egyik megjelenítési példája

Sor-szám	Településnév	Név	Típus-név	WGS_84_É_szélesség	WGS_84_K_hosszúság	Magas-ság	Lakos-ság	1_válto-zat	2_válto-zat	3_válto-zat
32978	Aldebrő	Öreg-hegy	domb	47,79226742	20,2127902	179	0	Szőlőhegy	Középső-dőlő	Alsó-dőlő
33568	Domoszló	Öreg-hegy	domb	47,83689955	20,08471213	0	0	0	0	0
33624	Ecséd	Öreg-hegy	terület	47,73572325	19,78258988	0	0	0	0	0
33717	Eger	Öreg-hegy	domb	47,96143345	20,36512087	260	0	0	0	0
33860	Egerszalók	Öreg-hegy	domb	47,85986949	20,33982973	219	0	0	0	0
34122	Felsőtárkány	Öreg-hegy	domb	47,97187586	20,40044943	293	0	0	0	0
34238	Gyöngyös	Öreg-hegy	domb	47,76946561	19,96633597	225	0	0	0	0
34285	Gyöngyöshalász	Öreg-hegy	domb	47,7657713	19,96488415	225	0	0	0	0
34486	Gyöngyöstarján	Öreg-hegy	domb	47,81240456	19,83944599	0	0	0	0	0
34838	Kerecsend	Öreg-hegy	domb	47,80257808	20,35208298	191	0	0	0	0
34976	Lőrinci	Öreg-hegy	domb	47,73157044	19,70416674	209	0	0	0	0
35007	Maklár	Öreg-hegy	domb	47,81762042	20,42962179	203	0	0	0	0
35044	Markaz	Öreg-hegy	domb	47,8347301	20,07986026	230	0	0	0	0
35300	Nagyréde	Öreg-hegy	domb	47,7524371	19,85275047	188	0	0	0	0
35317	Nagytálya	Öreg-hegy	domb	47,81783576	20,42966751	203	0	0	0	0
35479	Novaj	Öreg-hegy	domb	47,86682657	20,47992072	224	0	0	0	0
36517	Visonta	Öreg-hegy	domb	47,76783128	19,9761669	225	0	0	0	0
33775	Egerbakta	Őr-hegy	domb	47,94487962	20,29609545	262	0	Templom-bérc	2	0
34123	Felsőtárkány	Őr-hegy	domb	47,97892728	20,40974058	291	0	0	0	0
34649	Hevesaranyos	Őr-hegy	domb	48,01175081	20,20660456	363	0	Őr hegye	Őr hegye laposa	0
34846	Kisfüzes	Őr-hegy	domb	47,99837712	20,1249944	267	0	0	0	0
36422	Váraszó	Őr-hegy	domb	48,049606	20,11625487	277	0	0	0	0
33234	Bélapátfalva	Őr-kő	hegy	48,05118702	20,40835801	880	0	Nagy-Peresznye	0	0
36075	Szilvásvár	Őr-kő	hegy	48,05118702	20,40835801	880	0	0	0	0

3. táblázat

Földrajzinév-tár és földrajzi névtér adattartalmának összehasonlítása. A jelenleg csak a névterekben alkalmazott adatok dőlten, a csak a „Magyarország Földrajzinév-tarában” szereplő adatokat szögletes zárójel között szerepelnek

<i>földrajzinév-tár</i>	<i>földrajzi névtér</i>
földrajzi tulajdonnevek	földrajzi tulajdonnevek
másnyelvű névváltozatok	<i>más nyelvű nevek</i>
	<i>korábbi–későbbi nevek</i>
névtípusok (általános földrajzi nevek)	névtípusok (általános földrajzi nevek) ²
névváltozatok	szinonimák
[térképeken az adott helyet azonosító más nevek ³]	–
földrajzi nevek kapcsolata átfogóbb egységekkel (igazgatási egységekkel, körjegyzőségekkel)	földrajzi helyek kapcsolata átfogóbb egységekkel (igazgatási egységekkel, körjegyzőségekkel; <i>tájakkal, védett természeti területekkel</i>) ⁴

–	<i>egyéb szemantikai összefüggések (korábban–később, mellette/mentén, ellentéte; korábbi–későbbi neve a rendszerben [névváltozás a rendszeren belül] stb.)</i>
térképészeti adatok (pl. magasság; koordináták)	térképészeti adatok (pl. magasság, terület, hossz, mélység; koordináták)
statisztikai adatok (pl. lakosság, statisztikai kódok)	statisztikai és igazgatási adatok (pl. lakosság, statisztikai kódok, településterület, lakásszám, lakosság megoszlás; besorolási kódok [mederrendszám, vízikönyviszám, stb.], irányítószám, telefonkörzet-hívószám)
–	<i>szöveges adatok (pl. meghatározások, magyarázatok, történelmi megjegyzések, kezelési megjegyzések)</i>
–	<i>típusadatok (pl. nyelvészeti besorolások [pl. szófaj, használati típus, névtípus])</i>
–	<i>releváns szemantikai összefüggések (előbb/eredet–folytatás/később, mellette/mentén)</i>
–	<i>homonima-megkülönböztetés</i>
–	<i>adatmigráció</i>
–	<i>szabványos logikai adatszerkezet/formátum</i>
–	<i>nyelvészeti adatok (szófaj, köznyelvi, elavult stb.)</i>

Javaslat

A földrajzinév-tárat és a földrajzi névteret egymással összhangban célszerű kialakítani, azaz mindkettő azonos strukturális elveken és azonos (csereszabatos), nemzetközileg elfogadott logikai szerkezeten alapuljon, függetlenül attól, hogy adattartalmuk mennyiségileg azonos-e vagy különböző, illetve hogy milyen, a végfelhasználó számára elérhető formában jelennek meg az állományok.

Szakterületi különbségek és nehézségek

A fenti javaslat megvalósíthatósága nem kis nehézségekkel jár. Jelenleg nincs átjárás se a földrajzi nevekkel foglalkozó térképészeti, se a nevekkel foglalkozó nyelvészeti szakma, és a névtereket (s vele a gyűjteményi információkezelést és keresést) alkalmazó szakterületek között. Az utóbbiakhoz tartoznak hagyományosan a könyvtárak, levéltárak és múzeumok, újabban pedig az ontológiakutatás, a reláció- és az osztályozáselmélet. A felsoroltak közül a hagyományos szakterületeken a feldolgozó munkában és a szolgáltatásokban alapvetően a neveket használják. Velük jellemzik az információkat és velük keresnek. E szakterületeken tehát alapvető érdekek fűződnek a nevek szabványosított kezeléséhez. Ezért itt a múlt század közepétől kezdve kialakultak azok a nemzetközileg egységes logikai formátumok, melyekre a

számítástechnikai kezelés és adatcsere épül. Az ontológiakutatás, a reláció- és osztályozáselmélet területén pedig eleve magukkal a nevekkel azonosított fogalmak szemantikai összefüggéseivel foglalkoznak.

Se a földrajzi nevek szabványosításával foglalkozó térképészeti (és kisebb részben államigazgatási), se a nevekkel foglalkozó nyelvészeti szakterületeken a felsorolt fejlemények ma még nincsenek a figyelem homlokterében. A számítástechnikai adatkezelést biztosító logikai formátumok sem ismert eszközök. Ugyanakkor eminens térképészeti, igazgatási és nyelvészeti érdek fűződik a helynevek egységes kezeléséhez, az átfogóbb kulturális örökségmegőrzés érdekeiről nem is beszélve.

Tartani kell tőle, hogy a közeledés az említett szakterületek között nemcsak azért hosszabb folyamat, mert ki kell alakítani azt a gyakorlatot, melyben például az említett logikai formátumok alkalmazhatósága megvalósul, hanem azért is, mert az eltérő szakterületek tapasztalatainak átvétele, az interdiszciplinárisabb megközelítés mindig is nehézségekkel jár.

Egy független kezdeményezés: a Magyar Digitális Helynévtár

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetében 2010–2012 között svájci közreműkö-

déssel készült el egy, a magyar nyelv egész mai és történelmi helynévállományának befogadására és kezelésére alkalmas, „Magyar Digitális Helynévtárnak” nevezett földrajzinév-tár [11]. 2012 végén az újkori névállomány 896 248, a történelmi pedig 17 986 névadatot tartalmazott. Az állomány az impresszum szerint „azokat a helynévgyűjteményeket emeli be anyagába, amelyeket jórészt az utóbbi fél évszázad során többnyire nyelvész szakemberek tettek közzé vaskos kötetekben vagy akár kisebb közleményekben”, de ezek adatai nem lettek megadva. Az állomány jelenleg csak néhány, az impresszumban ugyancsak nem közölt megyére vagy tájra korlátozódik. A feltehetően digitalizálás útján átvett szöveges adatokon belül az objektum típusára utaló rövidítéseket nem oldották fel, melyre az adatbázis mezőszerkezetét tárgyaló dokumentumban⁵ utalnak is. Mivel a jelenleg látható felületen maga a konkrét forrás se jelenik meg, ezért e rövidítések tartalma legfeljebb kikövetkeztethető.

Figyelemre méltó, hogy távlati célként a névállomány gyűjtését a Kárpát-medence egészére vonatkozóan szeretnék megvalósítani. Újabban már mint a „Magyar Nemzeti Helynévtár” részeként tárgyalják. A névtárat szép és felhasználóbarát keresőfelület jellemzi.

A névkezelés dolgában a rendszer erénye, hogy nemcsak a településeket, hanem minden földrajzi objektumot önálló rekord reprezentál.

Az adatbázis bevallott nyelvészeti indíttatása következtében – legalábbis a weben elérhető változatában – se térképészeti, se statisztikai-igazgatási adatokat nem tartalmaz. A térképészeti adatok lényegében teljes hiánya következtében (például nincsenek koordináták megadva) a nevek pontos helye megállapíthatatlan. Ezért a névanyag helyi, azaz lokalizációs értelemben nem releváns. A gyűjtők nyilván községhatáros térképeken dolgoztak, pedig a közigazgatási határok sem a természetben, sem a birtoklás szempontjából (X falusi embernek simán lehetett földje Y falu határában) nem határozták meg a helyiek névismeretét. Ami a gyűjtés módszertanát illeti, itt is kritikával kezelendő anyagról van szó. Például a Somogyban fekvő „Tokaji-dűlő” nevet hallomás alapján rögzítették, és elkerülte a figyelmet, hogy a név eredete a szomszédos Tokapuszta, így az írásmódja „Tokai-dűlő” lenne. A jövőre nézve fontos felismerni, hogy a helynevek megbízható feldolgozása több szakterület együttműködését igényli. Más szóval a helynévtan nem kizárólag nyelvészeti szakterület.

A készítőik felismerték a földrajzi nevek helyesírásának fontosságát, annál is inkább, mert ez a helyesírás nagyon pontos szabályokat igénylő része. Ennek érdekében önálló dokumentumot szenteltek a szabványos – a szerzők által „standardizált”⁶ – helyesírásnak. Mivel 1965-ben a *Magyar Tudományos Akadémia* égisze alatt elkészült egy kiváló kézikönyv [1], nem világos, hogy említésének hiánya mit jelent.

A szabványosításnak nemcsak morfológiai, hanem szemantikai oldala is van. Az egyes szinonim névalakok (a „Szempontok a táblanév meghatározásához” című webdokumentum⁷ szerint „egy-egy objektumhoz tartozó különböző névformák, névváltozatok”) közül ugyanis ki kell választani a kitüntetett névalakot, mely valójában a szóban forgó objektum természetes nyelvű azonosítója. Ugyanis csak egyetlen egy, és csakis egyetlen egy lehet belőle. A „Helynévtár” készítői pontosan felismerték ennek fontosságát, és részletesen leírták a kiválasztási szempontokat. Ők a kitüntetett névalakot „táblanévnek” nevezték el. Megfogalmazásuk szerint kifejezi, hogy olyasféle szerepe van, mint a települések határában álló névtáblákon vagy az utcanévtáblákon szereplő névalakoknak. A névválasztás találó, csak az nem világos, hogy miért van rá szükség, amikor a névterek nemzetközi és magyar szabványosítása során [9] erre már széles körben elfogadott terminus alakult ki, a kitüntetett névalak. Ebből is látható, hogy az egyes, érintett szakterületek között a közeledés szinte el se kezdődött.

Egy kitüntetett településnév rekordjának megjelenítése a 3. ábrán látható.

Egy kitüntetett településrésznév rekordjának megjelenítése a 4. ábrán látható.

1. A földrajzinév-tár logikai szerkezete

A földrajzinév-tár logikai szerkezetét (logikai modelljét) három szint figyelembe vételével célszerű kialakítani [5][13].

- Az előfordulási szint (ez maga a fizikailag létező földrajzi hely/objektum/képződmény, a továbbiakban földrajzi hely), melyet a földrajzi koordináta azonosít. Az adatbázisban vagy elsődleges mesterséges nyelvű azonosító, vagy valamelyik természetes nyelvű szabványosított megnevezése azonosít deszkriptorként.

The screenshot shows the MDH website interface. At the top, there is a logo and the text 'MAGYAR DIGITÁLIS HELYNÉVTÁR' with language options (magyar, English, Deutsch). Below this are navigation buttons: 'Impresszum', 'Általános felhasználók', 'Kutatók', 'Kronika', and 'Társhonlapok'. The search bar contains 'Gerényes'. The results are divided into three sections:

- A keresett név 1 objektum nevéként fordul elő.** A table with columns 'megye', 'település', and 'keresett név'. The row shows 'Baranya', 'Gerényes', and 'Gerényes'.
- A keresett név 0 objektum névadataként fordul elő.** A table with columns 'megye', 'település', and 'keresett név'. This table is empty.
- A keresett név 7 objektum nevének részeként fordul elő.** A table with columns 'megye', 'település', and 'keresett név'. The rows are:

Baranya	Ág	Gerényesen Weg
Baranya	Mágocs	Gerényeser Weg
Baranya	Ág	Gerényesi út
Baranya	Csikóstóttós	Gerényesi út
Baranya	Mágocs	Gerényesi út

On the right side, there is a list of historical names for Gerényes with their corresponding years: 1978: Gőrdönyös, 1978: Gerényes, 1978: Gërinis, 1978: Kerinis, 1978: Gerinis, 1978: kernisar, 1978: Gerényes, 1978: Gerényes, 1978: Gerényes, 1977: Gerényes, 1973: Gerényes, 1891: Gerényes, 1868: Gerényes, 1868: Gerényes, 1865: Gerényes, 1863: Gerényes, 1863: Gerényes, 1857: Gerényes, 1855: Gerényes, 1855: Gerényes, 1853: Gerényes, 1850: Gerényes, 1842: Gerényes, 1837: Gerényes, 1832: Gerényes.

At the bottom left, there is a copyright notice: '© Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet, Nyelv- és Névörténeti Műhely'. At the bottom right, there is a button 'Vissza a nyitó oldalra'.

3. ábra A Gerényes kitüntetett név („táblanév”) a Magyar Digitális Helynévtárban (2012)

The screenshot shows the MDH website interface. At the top, there is a logo and the text 'MAGYAR DIGITÁLIS HELYNÉVTÁR' with language options (magyar, English, Deutsch). Below this are navigation buttons: 'Impresszum', 'Általános felhasználók', 'Kutatók', 'Kronika', and 'Társhonlapok'. The search bar contains 'Gerényes'. The results are divided into two main sections:

- A kiválasztott település** (Selected settlement): A search bar contains 'Gerényes'. Below it, a list of settlements is shown, with 'Nyíres' selected. The list includes: Nagyg-föld, Nagyáger Weg, Nagyági út, Német utca, Nyíres, Nyíres-szántó, Nyíreser Graben, Nyíresi-dűlő, Nyíresi-gödör, Nyíresi-oldal, Nyírosi-dűlő, Oláh-Lakos, Olasz-berek, Olasz-berek-rét, Olasz-berki-legelő, Órház, Országút, Óvé, Óvec, Óvei, Óvei-dűlő.
- Nyíres**: A section titled 'Magyar nyelvű helynév Magyarországon Baranya megye Gerényes településén.' It contains a table of historical names and years:

Év	Név	Ds. sz.	Toldalékos alakok
1978:	Nyíros	sz	Nyírosbe
1888:	Nyíres	sz	
1863:	Nyíres	sz	
1863:	Nyíres	sz	
1855:	Nyíres		Más nevei
1852:	Nyíres	sz	Birkenfeld
1850 k.:	Nyíres	sz	Nyíres-szántó
			Nyíresi-dűlő
			Nyírosi-dűlő

Below the table, there is a section 'Információk a helyről' with a text box containing: 'A. sz. nyírfák állnak itt, és korábban is nyírfás hely volt. – A közzétévé szerint az elpusztult Nyíres (Csánki 3: 444) névemléke lehet. Mellette van a Téglás, ahol edénydarabok, cserepek, téglák kerültek elő a földből.' To the right of this text is a section 'Névmagyarázat' with an empty text box.

At the bottom left, there is a copyright notice: '© Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet, Nyelv- és Névörténeti Műhely'. At the bottom right, there is a button 'Vissza a nyitó oldalra'.

4. ábra. Gerényes relációs szócikke a Nyíres helynév szócikkének megjelenítésével a Magyar Digitális Helynévtárban (2012)

- A szabványosított nevek szintje: mindazok a névalakok, melyeket egy-egy önálló, független, az adott földrajzi helyet egy adott nyelven egyetlen szabványos, hitelesített megnevezett névének tekintünk; ezek a deszkriptorok. Közülük az, amely a földrajzi helyet szabványosan/hivatalosan azonosítja, a kitüntetett névalak.
- A névváltozatok (szinonimák) szintje: mindazok a névalakok, melyek az adott földrajzi hely élő

(kurrens) névváltozatai, vagy tájnyelvi nevei, vagy elavult, vagy nem köznyelvi nevei (ezek a nemdeszkriptorok) [19].

Például a konkrét *Alsó-Kecskés* hely azonosítója 00902344. A mátraballai **Alsó-Kecskés** név egyben a kitüntetett névalak. Az **Alsó-Kecskés-verő**, **Alsó-Kecskés-hajlás** és **Alsó-Kecskés-árnyék** a szinonimái (nemdeszkriptorai). Az előfordulási szinten ugyanannak a helynek a nevei.

nyelvi szint:	<i>Deszkriptor</i>	<i>Deszkriptor</i>	<i>Nemdeszkriptor</i>		
	Település	Név	Névváltozat 1	Névváltozat 2	Névváltozat 3
	Mátraballa	Alsó-kecskés	Alsó-kecskés-verő	Alsó-kecskés-hajlás	Alsó-kecskés-árnyék
	<i>helyazonosítóⁱ</i>	<i>helyazonosító^k</i>	<i>névazonosító 1</i>	<i>névazonosító 2</i>	<i>Névazonosító 3</i>
<i>tárgyi szint:</i>					

Névtéri szerkezetben strukturálva:

Alsó-Kecskés		kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 00902344</i>
<i>koordinátája</i>	47.98847 : 20.03987		<i>helyazonosító</i>
<i>szinonimája</i>	Alsó-Kecskés-árnyék	kurrens, köznyelvi	
	Alsó-Kecskés-hajlás	kurrens, köznyelvi	
	Alsó-Kecskés-verő	kurrens, köznyelvi	
Alsó-Kecskés-árnyék		kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 07091103</i>
<i>lásd</i>	Alsó-Kecskés	kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 00902344</i>
Alsó-Kecskés-hajlás		kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 01653554</i>
<i>lásd</i>	Alsó-Kecskés	kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 00902344</i>
Alsó-Kecskés-verő		kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 00813566</i>
<i>lásd</i>	Alsó-Kecskés	kurrens, köznyelvi	<i>névazonosító: 00902344</i>

A 2.3.3 fejezetben tárgyalunk egy olyan példát, amelynek segítségével szemléltetjük, mivel jár, amikor e három logikai szinten alapuló szemlélet nem érvényesül, mert ugyanazon a helynek két szabványosított neve van.

A több nyelvű névterek (és földrajzinév-tárak) esetén vagy egyetlen hivatalos nemzeti nyelven szerepelnek a szabványosított nevek (a deszkriptorok), és az idegen nyelvű névváltozat mindig csak nemdeszkriptor. Például:

Zugliget		kurrens, köznyelvi, magyar	<i>névazonosító: 04307651</i>
<i>lásd németül</i>	Auwinkel	elavult, köznyelvi, német	<i>névazonosító: 00050220</i>
Auwinkel		elavult, köznyelvi, német	<i>névazonosító: 00050220</i>
<i>lásd magyarul</i>	Zugliget	elavult, köznyelvi, magyar	<i>névazonosító: 04307651</i>

A másik esetben (általában nem nemzetállami keretek között) több hivatalos nyelvet ismernek el, és ezért minden egyes hivatalos nyelven van az adott földrajzi helynek szabványos neve. Ezek a nevek egyenrangúak, mindegyik ugyanahhoz a névazonosítóhoz kapcsolódik. Egy feltételezett példa:

Apahavas <i>ekvivalens román</i> <i>átfogó egysége</i>	Apahaș Gyimesfelsőlok
Apahaos <i>ekvivalente maghiară</i> <i>átfogó egysége</i>	Apahavas Lunca de Sus

2. Nevek

2.1 Szabványosított (hivatalos) nevek: deskriptorok

Ugyanazt a helyet nem ésszerű két egyenrangú név (deskriptor) formájában szerepeltetni, hacsak be nem vezetjük az ekvivalens (tehát nem szinonim, hanem egyenértékűen hivatalosnak tekintendő) névalakokat. A névtérkezelésben mindkét megoldás legitim. Ha a földrajzinév-tár állami, adminisztrációs nyilvántartási feladatokat kíván támogatni, akkor a második megoldás nem célra vezető, mivel államigazgatási nézőpontból egy adott helynek egyetlen adott hivatalos nevének kell lennie egy adott hivatalos nyelven.⁸

A földrajzi nevek vonatkozó nemzetközi és magyar szabványok szerint [9] a szemantikai értelemben szabványosított névalakot kitüntetett névnek (established heading) nevezik.

A földrajzi névtér szemléltetésére kialakítottunk egy mintaállományt, melyben az utóbbi elvhez tartottuk magunkat.

A szabványosított földrajzi nevek esetében az egyik legnagyobb probléma a *homonim névalakok nagy száma*. (A másik a *szinonimitás kérdése*, mellyel a 2.3 fejezetben foglalkozunk.) A földrajzi nevek *Heves megyei állománya* [4][12] alapján készített megyei mintában [16] például az Öreg-hegy szabványos névből 13 fordul elő. Ha tehát valaki az „Öreg-hegy” szó alapján keres, 13 teljesen egyforma mutatószó-találatot kap, és ennek alapján nem dönthetné el, melyik ezek közül az általa keresett eset. Ennek következtében egy ilyen formában megjelenített mutatóban mind a 13 találatot külön-külön kell megnéznie, hogy az általa

keresett helyet végül kiválassza és adatait megnézhesse.

A gyakorlatban ezért úgy járnak el, hogy a homonim névalakokhoz kiegészítő adatot (ún. hátravetett értelmezőt) jelenítenek meg. Az 5. ábrán a Geo Names Server [2] automatikusan megjeleníti a mutatószavak mellett jobbra a mindenkori ország- és megyenevet (valamint a típust és a koordinátákat). Az automatikus megjelenítés azért lehetséges, mert az egyes földrajzi helyek nevei a szemantikailag strukturált rendszer következtében eleve össze vannak rész-egész relációban kapcsolva az átfogóbb igazgatási egységgel, és azon keresztül tranzitíven az állam nevével.

Nemzeti névtérben, s vele földrajzinév-tárban még ez sem elég. A 6. ábra példáján látható, hogy „Öreg-hegy” névből szinte minden megyében feltehetően vagy annál jóval több is előfordulhat.

A megoldás, hogy az 5. ábrán látható példánál pontosabb kiegészítő adatokat közlünk: hátravetett értelmezőként megadjuk annak a legkisebb igazgatási egységnek a nevét, melyhez az adott földrajzi hely tartozik. Az Öreg-hegy esetében azt a települést, melynek a területén az Öreg-hegy fekszik. A 6. ábrán a Heves megyei mintában ez a megoldás látható.⁹

Ha az adott helyen több település osztozik, akkor is csak az egyiknek a neve lehet a hátravetett értelmező. Ez azonban nem okoz zavart, mert a több településhez tartozó helyek esetén egymás melletti településekről van szó, és a szócikket megjelenítve amúgy is látszik, hogy az adott hely mely települések része.

A földrajzinevek-tára nyomtatott kiadása megyénkénti füzetekben tartalmazza a településeket és azok részeit. Csak az egyes megyék névállományához tartozik egyesített mutató, de mint azt az 1. ábrán láthatjuk, már ezekben a mutatókban is megjelenik olykor tucatnál is több azonos nevű és azonos típusú név [4]. Abban a pillanatban azonban, amint a földrajzinevek-tárát számítógéppel kezelt adatbázisba szervezve szerkesztik, időszerrűvé válik a névvel való keresés lehetősége a felhasználó számára rendelkezésre bocsátott teljes állományban (tehát nem csak megyénként). Ekkor már nem kerülhető meg, hogy a homonimkérdést a kiegészítő adatok (a hátravetett értelmezők) segítségével megoldják, mivel ott előfordulhat, hogy egyetlen névtípus esetében is akár száz azonos név jelenik meg a mutatóban. A 2., 5. és 6.

12	Öreg-hegy	Hungary, Nógrád	hill	N 47° 57' 14"	E 19° 18' 51"
13	Öreg-hegy	Hungary, Pest	hill	N 47° 55' 21"	E 18° 47' 51"
14	Öreg-hegy	Hungary, Nógrád	hill	N 47° 51' 5"	E 19° 27' 49"
15	Öreg-hegy	Hungary, Heves	hill	N 47° 46' 0"	E 19° 58' 0"
16	Öreg-hegy	Hungary, Heves	hill	N 47° 45' 26"	E 19° 50' 47"
17	Öreg-hegy	Hungary, Pest	hill	N 47° 44' 48"	E 19° 22' 54"
18	Öreg-hegy	Hungary, Heves	hill	N 47° 43' 47"	E 19° 42' 25"
19	Öreg-hegy	Hungary, Komárom-Esztergom	hill	N 47° 39' 0"	E 18° 11' 0"
20	Öreg-hegy	Hungary, Komárom-Esztergom	hill	N 47° 38' 26"	E 18° 37' 20"
21	Öreg-hegy	Hungary, Komárom-Esztergom	hill	N 47° 32' 0"	E 17° 54' 0"
22	Öreg-hegy	Hungary, Fejér	hill	N 47° 23' 8"	E 18° 25' 13"
23	Öreg-hegy	Hungary, Fejér	hill	N 47° 21' 0"	E 18° 39' 0"
24	Öreg-hegy	Hungary, Veszprém	hill	N 47° 19' 0"	E 17° 30' 0"
25	Öreg-hegy	Hungary, Fejér	hill	N 47° 18' 11"	E 18° 13' 51"
26	Öreg-hegy	Hungary, Fejér	hill	N 47° 14' 51"	E 18° 34' 18"
27	Öreg-hegy	Hungary, Veszprém	hill	N 47° 7' 8"	E 17° 38' 11"
28	Öreg-hegy	Hungary, Zala	hill	N 46° 55' 40"	E 17° 7' 21"
29	Öreg-hegy	Hungary, Veszprém	hill	N 46° 51' 6"	E 17° 38' 38"
30	Öreg-hegy	Hungary, Somogy	hill	N 46° 49' 46"	E 17° 55' 0"
31	Öreg-hegy	Hungary, Somogy	hill	N 46° 47' 46"	E 17° 47' 33"
32	Öreg-hegy	Hungary, Zala	hill	N 46° 45' 21"	E 16° 57' 55"
33	Öreg-hegy	Hungary, Somogy	hill	N 46° 42' 58"	E 18° 1' 52"
34	Öreg-hegy	Hungary, Tolna	hill	N 46° 42' 2"	E 18° 28' 51"
35	Öreg-hegy	Hungary, Somogy	hill	N 46° 36' 0"	E 17° 24' 0"

5. ábra A Geo Names Server névterének találatai az „Öreg-hegy” keresőszóra (részlet a találatjegyzékből)

ábrán szereplő Öreg-hegyből például a teljes magyarországi területen a Köztársaságban¹⁰ 46 fordul elő, és ez csak töredéke a földrajzinév-tár ugyanilyen nevű és típusú állományának.

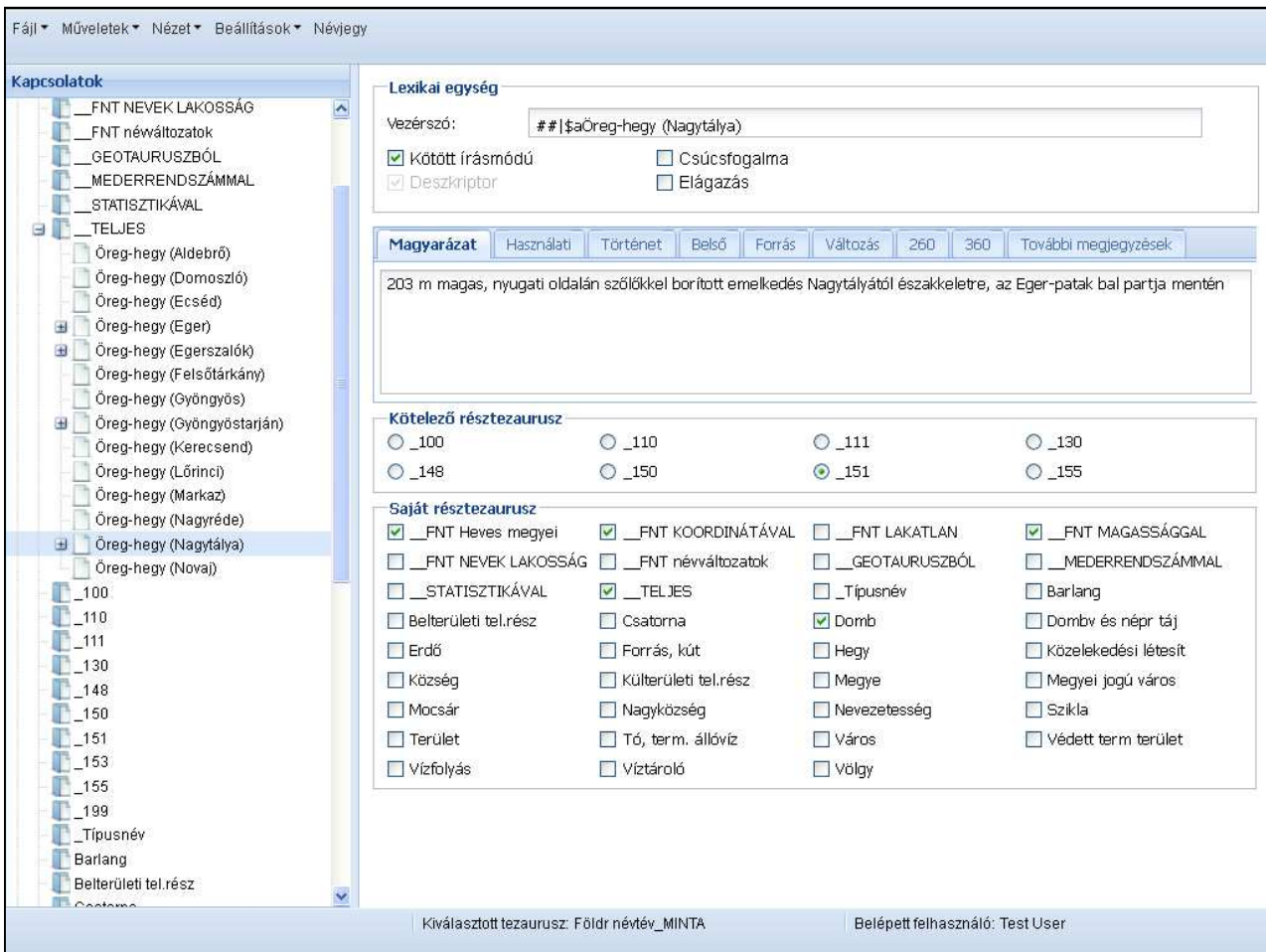
A Heves megyei, mintaként kidolgozott földrajzi névtérben a 6. ábrán látható megoldást alkalmaztuk.

2.2 A földrajzi helymegjelölések, létesítmények

A térképeken létesítmények nevei is szerepelnek. Ilyenek például a különféle épületek (pl. vadászház, kastély, szálló), építmények (gát, híd, kút), vasúti megállók és állomások, nagyobb létesítmények és üzemek általános nevei (akna, átemelő-állomás, gyógyfürdő, homokbánya, salaklerakó, táró, tsz, üzem). Külön típust képviselnek a területi névvel megnevezett termelő vállalatok.

Különösen az utóbbi csoportba tartozók legnagyobb problémája, hogy a területi nevek változékonysága a tulajdonnevek közül a legnagyobb (a mintában pl.: Május 1. tsz, Hevesi Állami Gazdaság, Thorez bányász, Mátrai Ásványkőbánya, Mátravidéki Fémművek, Gyöngyös Városi Tanács Munkásszálló, Sopronhorpácsi Kutatóintézet). Eltekintve attól, hogy ezeknek az intézményeknek és vállalatoknak a térképen szereplő tulajdonneve többnyire nem felel meg pontosan az adott időszakban használt hivatalos területi névnek, ezek a nevek még a térképi formájukban sem maradnak meg tartósan.

Például a Sopronhorpácsi Kutatóintézet hivatalos neve a maga idejében Sopronhorpácsi Répatermesztési és Nemesítési Kutató Intézet volt (központi részlege a sopronhorpácsi Széchényi-kastélyban helyezkedett el, Nagyteleken csak a hivatalos néven Sopronhorpácsi Répatermesztési és Nemesítési Kutató Intézet Hatvan-Nagyteleki

6. ábra Az Öreg-hegy keresőszóval végzett keresés találatai a földrajzi nevek Heves megyei állományában a Relex névtérkezelő-rendszerben [16]. Az első mutatószónál látható a megjelenített földrajzinév-szócikk

részlege működött, melynek később Hatvan-Nagyteleki Nemesítő Telep volt a neve), ma többszöri névváltozás után egyik utódjának a neve Beta Kutató Intézet Nonprofit Kft.

A Heves megyei mintába felvettük a földrajzi helymegjelöléseket, de ezek neveit – hogy szemléltessük – a nemzetközi könyvtári szabványok szerint vettük fel. A szabványos névben először a település neve, utána a létesítmény neve szerepel. Például:

Átány. Május 1. Tsz
 Heves. Hevesi Állami Gazdaság
 Gyöngyös. Városi tanács, Gyöngyös Munkásszálló
 Hatvan. Sopronhórpácsi Kutatóintézet

javaslat

A létesítmények térképi feltüntetése akár egyszerűsített névformákkal is bizonyos típusú térképeken kétségtelenül indokolt, de nem biztos, hogy ezek nevei földrajzinév-tárba valók, földrajzi névtérbe semmiképpen sem.

2.3 Névváltozatok: nemdeszkriptorok

A szabványos földrajzi nevekhez (a *deszkriptorokhoz*) többnyire egy vagy több szinonim névalak tartozhat. Ezek alkotják a névváltozatok (a *nemdeszkriptorok*) állományát.

A földrajzinév-tár névváltozatainak állománya jelenleg nem (csak) az adott hely szinonim neveit tartalmazza, hanem a térképészeti gyakorlatban az adott helyre megadott neveket is.

Az utóbbiak – feltehetően – az adott hely közelében, környékén előforduló helyek nevei, melyekkel térképeken az adott helyet nevezték meg. Ezek a nem szinonim „névváltozatok” tehát valójában más, önállóan létező helyek nevei. Ráadásul az esetek kis részében önálló névként is (tehát nem csak névváltozatként) megjelennek. A névtérkezelés szempontjából mind a két esetben ugyanolyan *deszkriptorokról* van szó, mint a nevek esetében.

Ennek következtében a névváltozatok jelenleg sajátos, térképészeti szempontokat tükröző állományt alkotnak, melyben keverednek a szinonimák és az önálló helyek nevei. A névváltozat azonban inkább egy adott dolog nevének változatát jelenti, azaz szinonimát, mint sem azt, hogy milyen más dolog neve áll az adott dolog helyett. Célszerű volna a „Névváltozat” név helyett az utóbbi névál-

lományt eleve másként nevezni (pl. „Helyette álló név”, „Térképi név”). A félreérthetetlen megoldást tehát az jelentené, ha két állomány készülne: egyrészt a valódi szinonimák állománya, másrészt pedig, ha ez egy földrajzinév-tárban szükséges, a térképészeti gyakorlatban az adott helyre az egyes térképeken megadott nevek esetén egy másik nevű állomány (pl. „Térképi név”), és vele egy másik típusú kapcsolat.

2.3.1 Névváltozatok (nemdeszkriptorok), melyek névként (deszkriptorként) nem fordulnak elő

Az esetek egy részében, amikor a névváltozat nem ugyanabba a típusba tartozott, nyilvánvaló, hogy nem szinonim névalakról van szó.

Például:

Aranyos terület	– <i>névváltozata</i> : Halászaranyos vm.
Csevice-patak vízfolyás	– <i>névváltozata</i> : Csevice-patak hídja
Gilitka-patak vízfolyás	– <i>névváltozata</i> : Gilitka-völgy
Szent Anna tó tó	– <i>névváltozata</i> : Szent Anna kápolna
Tölgyes erdő	– <i>névváltozata</i> : Mezsgye hegy, Malom-tó

Az esetek másik részében a névváltozat ugyanabba a típusba tartozott, de nyilvánvaló, hogy nem szinonim névalakról van szó.

Például:

Akasztó-domb hegy	– <i>névváltozata</i> : Ortás-orom, Két-hegy-köz
Málnás-orom hegy	– <i>névváltozata</i> : Szána-fő
Vízre járó dűlő terület	– <i>névváltozata</i> : Vízre járó I.-dűlő, Vízre járó II.-dűlő

Az esetek harmadik részében megállapíthatatlan, hogy szinonimáról vagy egy másik földrajzi hely nevééről van-e szó.

Például:

Güzü-hegy	– <i>névváltozata</i> : Bozsonya
Harasztos-bérc	– <i>névváltozata</i> : Csóra
Határtető	– <i>névváltozata</i> : Új-határ-tető

A feldolgozás során nem volt lehetőség arra, hogy a Földrajzinév-tár szerint értelmezett névváltozatok közül kiválogassunk minden tényleges szinonimát. Ugyancsak nem volt még rá lehetőség, hogy a más helyeket megnevező összes névváltozatot mind kiválogassuk, és önálló névként szerepeltessük. Néhány esetben megtettük ezt, de ez csak néhány tucatnyi eset. A továbbra is névváltozat-

ként átvett neveket pillanatnyilag egységesen a „lásd” (inverze „szinonimája”) relációval jelöltük, ami átmeneti megoldás.

A névváltozatok között olykor a térképészeti gyakorlatban használt, általános nevet képviselő rövidítések is szerepeltek.

Például:

Orczy-kastély	– <i>névváltozata</i> : Ks.
---------------	-----------------------------

Ezeket a feldolgozás során nem vettük figyelembe.

A névváltozatokat azzal a helyesírással vettük át, amelyekben szerepeltek, tehát akkor is, ha nem helyesen íródtak.

Például:

Hevesi szőlő	<i>helyesen</i> : Hevesi-szőlő [hacsak nem családnévként szerepel a „Hevesi)
Eger-víz-menti-dűlő	<i>helyesen</i> : Eger-víz menti dűlő
Vaskapus tábla	<i>helyesen</i> : Vaskapus-tábla
Vízre járó II.-dűlő	<i>helyesen</i> : Vízre járó II. dűlő

Kis eltérések esetén a változatot nem vettük figyelembe.

Például:

Abonyi úti második dűlő *ez is létezett, megtartva*
 Abonyi úti Második dűlő *ez az előbbinek másként írt változata, kihagyva*

Javaslat

Minden névváltozatot, amely valódi szinonima, azaz ugyanazt a földrajzi helyet nevezi meg, a „lásd”/”szinonimája” relációban kell egymással összekapcsolni. Például:

Gólint

szinonimája Gólint

Gólint

lásd Gólint

Minden olyan jelenlegi „névváltozatot”, amely nem valódi szinonima, azaz nem ugyanazt a földrajzi helyet nevezi meg különböző névalakban, de az adott hely közvetlen közelében van, vagy közelsége más okból releváns, egyrészt a „*mellette, mentén*” relációban kell egymással összekapcsolni.

Például:

Gilitka-patak

mellette, mentén Rocska-csurgó

Rocska-csurgó

mellette, mentén Gilitka-patak

Áldozóvár	– <i>névváltozata:</i> Szakáll-hegy
Szakáll-hegy	– <i>névváltozata:</i> Szakál-hegy, Hágó-hegy
Almár-patak	– <i>névváltozata:</i> Almár-völgy
Almár-völgy	– <i>névváltozata:</i> – [azaz fordítva nem jeleznek szinonimát!]
Alsó-magyaros	– <i>névváltozata:</i> Irmatanya
Irmatanya	– <i>névváltozata:</i> Irma-tanya
Hagymás völgy	– <i>névváltozata:</i> Hangyás-völgy, Mész-völgy
Mész-völgy	– <i>névváltozata:</i> Csurgó-lápa, Mész-völgyi-patak

Ilyenkor mindig a „*mellette, mentén*” (szabványosított magyar rövidítése X¹¹) relációt alkalmaztuk (az ezeket az eseteket mind kiemeltük a névváltozatok közül):

Áldozóvár	<i>mellette, mentén</i>	Szakáll-hegy
Szakáll-hegy	<i>mellette, mentén</i>	Áldozóvár
Almár-patak	<i>mellette, mentén</i>	Almár-völgy
Almár-völgy	<i>mellette, mentén</i>	Almár-patak
Alsó-magyaros	<i>mellette, mentén</i>	Irmatanya
Irmatanya	<i>mellette, mentén</i>	Alsó-magyaros
Hagymás völgy	<i>szinonimája</i>	Hangyás-völgy
	<i>mellette, mentén</i>	Mész-völgy
Mész-völgy	<i>mellette, mentén</i>	Csurgó-lápa
	<i>mellette, mentén</i>	Mész-völgyi-patak

Ha szükség van annak megadására, hogy egyes térképeken az adott helyet milyen más hely névvel nevezték meg, akkor vagy speciális relációval, vagy használati megjegyzéssel szövegesen lehet megadni az összefüggést.

Például speciális relációval:

Szánafő

mellette, mentén Málnás-orum

helyette használt térképi név Málnás-orum

(Bükk-hegység. Turistatérkép, Bp. 1977.)

Például megjegyzéssel:

Szánafő

Forrás: Bükk-hegység. Turistatérkép, Bp. 1977.

Ezen a helyette használt név „Málnás-orum”)

mellette, mentén Málnás-orum

Megjegyezzük még, hogy egy nem nyomtatott, hanem a weben előhívható, a felhasználók számára megjelenített földrajzinév-tárban célszerű a rövidítéseket feloldva megadni.

2.3.2 Névváltozatok, melyek névként (deszkriptorként) is előfordulnak

Gyakori, hogy névváltozatként olyan név szerepel, mely önálló helyként is megtalálható a Név oszlopban. Ha egyértelmű volt, hogy a két név két különböző földrajzi helyet nevez meg, melyek egymás közelében, szomszédságában találhatók, akkor névváltozatként nem volt értelme kezelni.

Például:

2.3.3. Ugyanaz a földrajzi hely két néven deszkriptor

Előfordul, hogy ugyanaz a természetföldrajzi hely két azonos nyelvű szabványosított néven szerepel

Egerfarmos: Sej-halom – *névváltozata*: Sélyi-halom, Sej-halmi-tábla, Sej-halmi-út
Poroszló: Saji-halom – *névváltozata*: Sélyi-halom

A Heves megyei földrajzi nevek füzetéhez adott térképmellékletben is jól látható, hogy az Egerfarmosi és a Poroszlói határ mellett közvetlenül jelölték a Sej-halmot az egyik, a Saji-halmot a másik oldalon, holott azon a helyen nincs két külön álló halom, hanem csak egyetlen egy, a 102 m-es legmagasabb pontján halad át a határvonal, területének egyik fele az Egerfarmosi, másik fele pedig a Poroszlói igazgatási egységre esik.

Feltehetően a halom neve Egerfarmoson Sej-halom, Poroszlón Saji-halom, és mindkét településen nevezik Sélyi-halomnak is. Ahogy ezt a „2.1 Szabványosított (hivatalos) nevek: deszkriptorok” c. fejezetben leírtuk, nem ésszerű egy és ugyanazon hely esetében két egyenrangú nevet (deszkriptort) szerepeltetni, mert ezzel a három logikai szint elkülönített kezelésének elve sérül.

Lehet ugyan, hogy az adott földrajzi objektum viszonylag nagy kiterjedésű, ezért nagyobb területrészek esnek az objektum területén osztozó igazgatási egységek területére, de ez sem indokolhatja, hogy egy és ugyanaz a földrajzi objektum két különböző hivatalos néven szerepeljen. Ha például a Sélyi-halom esetén ásatások folynak a poroszlói oldalán, akkor nem sok értelme van az mondani, hogy a Saji-halmot kutatják a régészek, ha meg az Egerfarmosi oldalára térnek át, akkor azt mondani, hogy a Sej-halmot kutatják, mert a valóságban egy és ugyanazt a halmot kutatják mindkét esetben.

Ha tehát ilyen névhasználati eset előfordul, akkor célszerűen úgy járhatunk el, hogy valamelyik névalakot deszkriptornak választjuk ki, a többi pedig szinonim névalak (nemdeszkriptor) lesz. A Heves megyei mintaállományban deszkriptornak a Sélyi-halom névalakot választottuk, melyet mindkét településen használnak, és a korábbi térképeken (pl. az 1944-es katonai felmérésben), valamint a *Földmérési és Geodéziai Intézet* térképböngészőjével megjeleníthető vonatkozó szelvényen¹² is ezen a néven szerepelt.

a földrajzinév-tárban. Ez azt jelenti, hogy a logikai szerkezetben az előfordulási szint elvét (1. fejezet) nem vették figyelembe.

Például:

A megoldás tehát:

Sélyi-halom

Megjegyzés: *102 m magas emelkedés Egerfarmostól délre, a Laskó északi partja közelében, Nyárjással átellenben. Egerfarmoson Sej-halom is, Poroszlón Saji-halom is a neve*

szinonimája Saji-halom
Sej-halom

Saji-halom

Megjegyzés: *A Sélyi-halom névváltozata Poroszlón*
Lásd Sélyi-halom

Sej-halom

Megjegyzés: *A Sélyi-halom névváltozata Egerfarmoson*

Lásd Sélyi-halom

Más lenne a helyzet, ha például egy országban két hivatalos nyelv lenne érvényes. Akkor az egyes hivatalos nyelvű névváltozatok egyenrangúak, azaz közöttük ekvivalencia relációt kell meghatározni. Számos többnemzetiségű államban ismerték már el a több hivatalos nyelvet, ezért ott az állami névterek – és elvileg a földrajzinév-tárak – is többnyelvűek.

2.3.4 Névváltozatok, melyek névként (deszkriptorként) nem fordulnak elő, de névként célszerű szerepeltetni

Előfordult, hogy ha a név és névváltozata két különböző földrajzi helyet nevezett meg, de a névváltozat névként nem fordult elő, a névváltozathoz mégis nevet (deszkriptort) szerkesztettünk. Ezt akkor tettük, ha más (például vízügyi) kimutatásokban, vagy a Köztársaságban a szóban forgó névváltozat önálló deszkriptor volt. Ilyenkor a forrásjegyzésben jeleztük, hogy hogyan tartják nyilván az FNT-ben.

Például:

Málnás-orum – *névváltozata*: Szánafő

Lett belőle:

Málnás-orum

mellette, mentén Szánafő

Szánafő

Forrás: Az FNT szerint a Málnás-orom névváltozata mellett, mentén Málnás-orom

Kartal-völgyi-patak –névváltozata: Emzse-patak

Lett belőle:

Emse-patak

szinonimája Emzse-patak

folytatása Kartal-völgyi-patak

Emzse-patak

Forrás: Az FNT szerint a Kartal-völgyi-patak névváltozata

lásd Emzse-patak

További példák vízfolyásokra: Toka-patak (névváltozata: Bánya-patak), Örvény-patak (névváltozata: Dóna-völgyi-patak).

3. Összefüggések a nevek (deszkriptorok) között**3.1 A v. ö. (vesd össze) kapcsolatok**

A földrajzi nevek adatbázisának „Megjegyzés” mezőjében a rokonsági kapcsolatokat (relációkat) kifejező „vesd össze” utalások is előfordulnak (nevezik ezeket kereszthivatkozásoknak is, noha nem „hivatkozások”).

Ezek a kapcsolatok kizárólag akkor jelennek meg, ha az adott földrajzi hely egyszerre több település része.

Például:

Deszkriptor	Deszkriptor	Reláció
Település	Név	Megjegyzés
Nagyvisnyó	Ágazat-bérc	vesd össze: Szilvásvár
Szilvásvár	Ágazat-bérc	vesd össze: Nagyvisnyó

Ezeket a kapcsolatokat ebben a formában nem vettük át, mert egy névtérialapú földrajzinév-tárban az ilyen összefüggések eleve adódnak a rész–egész kapcsolatokból. A fenti példa névtéri szerkezetben:

Ágazat-bérc

átfogó egysége Nagyvisnyó
Szilvásvár

Nagyvisnyó

része Ágazat-bérc

Szilvásvár

része Ágazat-bérc

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

kurrens, köznyelvi

Névazonosító: 0000984305

Névazonosító: 1900044608

Névazonosító: 7940100934

Névazonosító: 1900044608

Névazonosító: 0000984305

Névazonosító: 7940100934

Névazonosító: 0000984305

Javaslat

A fenti megjegyzés formájában megadott „vesd össze” kapcsolatok szükségtelenek, ha a földrajzi nevek korszerű névtéri szerkezetbe vannak szervezve.

3.2 A további kapcsolatok

A földrajzinév-tárban egymáshoz vannak rendelve a települések („Településnév”) és a hozzájuk tartozó részek („Név”), mint bel- és külterületi településrészek, geomorfológiai képződmények stb. (Lásd

az „Ágazat-bérc” fenti példáját!) A „Településnév” és a „Név” mezők között az egész–rész reláció implicit formában van tehát megadva.

Egy földrajzi hely egyszerre több településhez is tartozhat, ha kiterjedése több település területére esik. A földrajzinév-tárban többnyire ez a helyzet elsősorban az olyan geomorfológiai képződmények esetén áll fenn, mint a völgyek, hegyek, dombok, erdők, területek stb., de előfordul az is, hogy külterületi településrészek tartoznak egyszerre több településhez.

Például:

Deszkriptor	Deszkriptor	Deszkriptor
Településnév	Név	Típus
Bodony	Áldozó	külterületi településrész
Parádsasvár	Áldozó	külterületi településrész

Névtéri szerkezetben a relációkat kifejezett (explicit) formában adják meg:

Áldozó

<i>általános típusa</i>	Heves megyei külterületi településrész
<i>átfogó egysége</i>	Bodony Parádsasvár

A földrajzinév-tárban a vízfolyások is implicit egész–rész kapcsolatokkal kapcsolódnak a településekhez, melyek területén átfolynak. Vízfolyások esetében ez nem szerencsés, mert a térképészetben járatlan végfelhasználó számára az a benyomás adódik, hogy a vízfolyás maga van az adott földrajzi hely területén, holott az adott földrajzi hely csak annak mentén fekszik, legalábbis a köznapi gondolkodás számára. A Heves megyei névtérben a vízfolyásokat a „mellette, mentén” relációval kapcsoltuk a településekhez, illetve egyéb földrajzi helyekhez.

Például:

<i>Deszkriptor</i>	<i>Deszkriptor</i>	<i>Deszkriptor</i>
Településnév	Név	Típus
Eger	Ostoros-patak	Vízfolyás
Eger	Ostoros-patak	Vízfolyás
Mezőszemere	Ostoros-patak	Vízfolyás
Novaj	Ostoros-patak	Vízfolyás
Ostoros	Ostoros-patak	Vízfolyás
Szihalom	Ostoros-patak	Vízfolyás

Névtéri szerkezetben (csak egy inverz kapcsolatot mutatjuk be):

Ostoros-patak

<i>mellette, mentén</i>	Eger Mezőszemere Novaj Ostoros Szihalom
-------------------------	---

Eger

<i>mellette, mentén</i>	Ostoros-patak
-------------------------	---------------

A névtéri szerkezetben azonban nemcsak az „egész–rész” és a „mellette, mentén”, hanem a

további, nemzetközileg szabványosított relációkat is szerepeltetni lehet. Ilyen az „előzménye, korábban” (és inverze, a „folytatása, később”), valamint a „nem azonos” relációk, nem utolsósorban pedig az átfogó típust megadó név relációja, az „általános típusa”. Az „előzménye, korábban” („folytatása, később”) reláció a települések korábbi és mai nevei között, továbbá a vízfolyások és az azokat folytató, befogadó víztestek között fejezi ki az összefüggést. Az Ostoros-patak teljes szócikke névtéri szerkezetben (csak egy inverz kapcsolatot mutatunk; a halványan írt helyek a Geotauruszból származó további olyan helyek, melyek az Ostoros-patak mentén fekszenek):

Ostoros-patak

<i>szinonimája</i>	Ostoros (Ostoros-patak) Ostorosi-patak
<i>általános típusa</i>	Heves megyei vízfolyás
<i>folytatása, később</i>	Rima (Tisza-tó)
<i>előzménye, korábban</i>	Novaji-patak
<i>mellette, mentén</i>	Eger Gyilkos Kerékkötő (Ostoros) Kisegeddülő Mezőszemere Nagyegeddülő Novaj Ostoros Ostorosi-víztároló Szihalom

Egy névtérben történelmi névalakok önálló deszkriptorként is feltüntethetők. Különösen vonatkozik ez az ókori helyek neveire. A rájuk vonatkozó információk teljesen különböznek az ókori település helyén kialakult középkor- és újkori, mai településekre vonatkozó információktól, az ókori nevek önállóságát egy névtérben ez indokolja. Mivel Heves megyében ilyen példát nem találni, a Győr közelében fekvő Brigetio (a mai Ószőny) példáját választottuk. A konkrét Ószőny hivatalos, szabványosított neve (deszkriptora) **Ószőny**. Régies névalakja **Ó-szőny**, mely nemdeszkriptor, és lásd utalás kapcsolja a kitüntetett névalakhoz. A római **Brigetio** ugyanezen a helyen feküdt, önálló entitásnak célszerű tekinteni, ezért ez is önálló deszkriptor (7. ábra).

Ószöny		kurrens, köznyelvi	<i>Névazonosító: 1234567</i>
<i>szinonimája</i>	Ó-Szöny	történelmi, köznyelvi	
<i>korábban</i>	Brigetio	történelmi, köznyelvi	
Ó-Szöny		történelmi, köznyelvi	<i>Névazonosító: 1234567</i>
<i>lásd</i>	Ószöny	kurrens, köznyelvi	
Brigetio		kurrens és történelmi, köznyelvi	<i>Névazonosító: 1234567</i>
<i>később</i>	Ószöny	kurrens, köznyelvi	

7. ábra Történelmi névalakok és nyelvészeti adatok feltüntetése névtérben

Javaslat

A földrajzinév-tár korábbi, nyomtatott kiadásában a nevek (deszkriptorok) között csak a település, illetve a hely típusát adták meg implicit formában (azaz azt a relációt, hogy általánosabb értelemben mi az adott település, illetve hely), továbbá azt a települést, melynek az adott hely a része.

Célszerű dönteni arról, hogy legyenek-e további (előzménye, korábban/folytatása, később; mellette, mentén, nem azonos) kapcsolatok a földrajzinév-tár nevei (deszkriptorai) között? A tapasztalatok szerint gyakori, hogy egy-egy névhez tucatnyi más hely kapcsolódhat a felsorolt relációban. Vagy a viszonylagos teljesség igényével lesznek ezek a relációk megadva, vagy sehogy, mert csak véletlenszerűen megadni néhányat megtévesztő.

4. A további kapcsolatok (metarelációk, statisztikai és térképészeti adatok) kérdése

A földrajzi helyekhez adatok is tartoznak, melyek rendkívül fontosak. Ezek az adatok a korszerű

Pes-kő

általános típusa Heves megyei hegy
koordinátája É 48.04874454 : K 20.42791955 = Felsőtárkány (Koordr: WGS 84)
É 48.04874454 : K 20.42791955 = Szilvásvárad (Koordr: WGS 84)

Kékes (hegy)

általános típusa Heves megyei hegy
koordinátája É 47.87542493 : K 20.01456212 = Parád (Koordr: WGS 84)
É 47.87958444 : K 19.98550541 = Gyöngyös (Koordr: WGS 84)

A földrajzi helyekhez különböző típusú koordinátaértékek kapcsolódhatnak. A következő példában WGS-koordináta és a Geo Names Server koordinátája kapcsolódik a külterületi településrészhez:

névterekben kapcsolattípusokon (relációkon) keresztül kapcsolódnak a földrajzi helyekhez. Az elsődleges vagy alapadatokra vonatkozó másodlagos, ún. metaadatokat képviselnek, és ezért a relációkat, melyekben a földrajzi helyekhez kapcsolódnak, metarelációknak nevezzük.

Metarelációkban kapcsolódnak a földrajzi koordináták, a magassági adatok, a közigazgatási besorolások típusai (pl. a körjegyzőségi típusok), a postai irányítószámok, telefonkörzet-számok, továbbá a különféle statisztikai adatok (lakosság-szám, területi kiterjedés stb.).

4.1 Földrajzi koordináták

A geomorfológiai képződmények (dombok, hegyek, területek/tájak, völgyek, olykor a sziklák, barlangok is), a vízrajzi képződmények (víztetek mint vízfolyások, állóvizek, mocsarak, olykor a források, kutak is), az erdők egyszerre több településhez is tartozhatnak, ha a településhatárokon fekszenek. Ilyenkor több koordinátaértékük van az egyes települések szerint, melyek megegyezhetnek, vagy (ha nagyobb kiterjedésűek) eltérhetnek egymástól. Például:

Kékestető

általános típusa Heves megyei belterületi településrész
koordinátája É 47.87657129 : K 19.9866282 = Gyöngyös (Koordr: WGS 84)
É 47.8833333 : K 20.0166667

A vízfolyások egyrészt több település területén folynak át (az állóvizek több település területére esnek), másrészt kitüntetett pontjaik az eredetük és a torkolatuk. Például:

Baláta-patak

általános típusa Heves megyei vízfolyás
mellette, mentén Baláta-völgy
Bodony
Mátraderecske
Recsk
koordinátája É 47.96316738 : K 19.98431914 = Bodony: eredet (Koordr: WGS 84)
É 47.9476067 : K 20.05968019 = Bodony (Koordr: WGS 84)
É 47.93887714 : K 20.09384519 = Mátraderecske (Koordr: WGS 84)
É 47.93215332 : K 20.09241316 = Recsk: torkolat (Koordr: WGS 84)

4.2 Statisztikai adatok

A településeknek és résztelepüléseiknek (bel- és külterületi településrészek, városrészek, lakótelepek stb.) statisztikai célú adatai a KSH-azonosító, a körjegyzőségi típusba sorolás, a terület, a lakosságszám, a lakások száma. Például:

Szúcs

általános típusa Heves megyei község
statisztikai adatok KSH-azonosító: 13523 Körjegyzőség: Egercsehi (6) Területe: 849 Lakosságszám: 416 Lakások száma: 158

4.3 Térképészeti adatok

A térképészeti adatok a magassági adat, a folyók, völgyek, hegláncok stb. hosszúsági adata, a geomorfológiai képződmények és állóvizek területi adata, továbbá számos azonosító (mint a víztestek mederrendszáma/EU-kódja, vízikönyvi száma stb.). Például:

Hármashatár

általános típusa Heves megyei domb
térképészeti adatok Magasság: 135

Laskó patak

általános típusa Heves megyei vízfolyás
térképészeti adatok Hossz: 52 km EU-kód: AAA983

A statisztikai adatok többsége rövid időn belül is változik, ha tehát ezek bekerülnek a földrajzinév-

tárba vagy a földrajzinév-térbe, akkor megoldandó az automatikus aktualizálásuk is a jövőben. A statisztikai adatok forrása gyakorlatilag a *Statisztikai Hivatal* adatállománya lehet.

A térképészeti adatok viszonylag állandók. Velük kapcsolatban célszerű rögzíteni, hogy milyen forrásból származnak. Ezek száma több is lehet. A jelenlegi Heves megyei mintában a földrajzinév-tárban jelenleg szereplő forrásadatok hozzáférés híján nem szerepelnek.

javaslat

A földrajzinév-tár jelenlegi adatbázisában a két-típusú koordinátaadatokon kívül számos statisztikai és térképészeti adat szerepel. Van néhány olyan további statisztikai és térképészeti adat, melyek fölvétele talán megfontolható. Például a víztestek mederrendszáma/EU-kódja, a települések lakásszáma, a kistelepülések (kül- és belterületi településrészek) lakosságszáma, a vízfolyások hossza, az állóvizek, mocsarak területe, a körjegyzőségek pontosabb megadása (nem csak a típusok).

4.4 Nyelvészeti adatok

A nevekhez – legyenek azok szabványosított nevek (deszkriptorok) vagy névváltozatok (nemdeszkriptorok), nyelvészeti adatok is tartoznak. A földrajzi névtérben feltehetően nincs feltétlenül szükség az olyan nagy fokú differenciálásra, mint amelyet például a Magyar Nyelv Értelmező Szótárában alkal-

maznak. A várható felhasználói körre tekintettel nyelvészeti adatok lehetnek a következők:

- használat időszerűsége (kurrens, régies, történelmi, kurrens és történelmi, egyéb);
- használat fajtája (köznyelvi, tudományos, tájnyelvi, jövevényszó¹³);
- nyelvfajta (magyar, német, román stb.).

A Heves megyei mintában ez a rész kidolgozatlan.

A nyelvészeti adatok feltüntetésére a 4. ábrán láthatunk egyszerű, magyar példát. Nemzetközi példa a 8. ábrán látható.

ID: 7010471 Record Type: administrative

Eger (inhabited place)

Coordinates:
 Lat: 47 53 00 N *degrees minutes* Lat: 47.8833 *decimal degrees*
 Long: 020 28 00 E *degrees minutes* Long: 20.4667 *decimal degrees*

Note: Located in Eger valley between 2 mountain ranges; was an ancient Magyar tribal city; was an important early bishopric in 11th cen.; destroyed by Tatars in 13th cen.; fortified against Turks in 16th cen., though was defeated & became major Muslim outpost.

Names:
Eger (preferred,C,V)
 Erlau (C,V)
 Agria (H,O)
 Agriensis civitas (H,O)
 Egria (H,O)

Hierarchical Position:
 World (facet)
 ... Europe (continent) (P)
 ... Hungary (nation) (P)
 ... Heves (county) (P)
 ... Eger (inhabited place) (P)

Place Types:
 inhabited place (preferred, C) was one of the first Magyar tribal cities in Hungary town (C)
 county seat (C)
 spa center (C)
 tourist center (C)
 episcopal see (H) established 11th cen.

Sources and Contributors:
 Agria..... [VP]
 Orbis Latinus (1971) 8
 Agriensis civitas..... [VP]
 Orbis Latinus (1971) 8
 Eger..... [BHA, VP Preferred]
 Canby, Historic Places (1984) I, 267
 USBGN: Foreign Gazetteers
 Webster's Geographical Dictionary (1984)
 Egria..... [VP]
 Orbis Latinus (1971) 8
 Erlau..... [VP]
 Encyclopaedia Britannica (1988) IV, 385

Subject: [BHA, VP]
 Canby, Historic Places (1984) I, 267
 Encyclopaedia Britannica (1988) IV, 385

8. ábra. Eger névcikke a Getty földrajzi nevek tezauruszában [3].

C = kurrens, V = beszélt nyelvi, O = egyéb, G = történelmi név

5. Szöveges adatok

A földrajzi nevekhez számos olyan adat, információ tartozik, melyek számszerű vagy kódolt formában nem adhatók meg, csak szövegesen. Ilyen szöveges adatok a meghatározást tartalmazó magyarázatok, történeti megjegyzések, forrásadatok, a nevek adatbázisbeli változására, felvételére, a létrehozóra, a törlésre stb. vonatkozó információk.

Mindezek különféle típusú szöveges adatok, melyeket elkülönítve kell kezelni és megjeleníteni. A Heves megyei mintában még nem teljes körű a használatuk, de a következő példában egy ilyen, teljesebb szöveges adattartalmú földrajzinév-szócikket mutatunk be (halványan írva a csak a példa kedvéért fölvetett adatokat). A példában minden kapcsolatot is feltüntettünk, hogy szemléltessünk egy teljes névtéri szócikket és annak egyik lehetséges megjelenítését (a webes lehetőségek ennél lényegesen felhasználóbarátabb megjelenítésre adnak lehetőséget, lásd a 6. ábrát).

Rocska-völgy (Bélapátfalva)

Magyarázat: *Bélapátfalvától délre, a Kaszálás-tető nyugati oldalából induló, az Ágazat-tető, Magas-verő és Cseres-bérc alatt elhaladó, a Szarvaskői várnál az Eger-patak völgyébe torkoló völgy.*

A benne folyó patakról nevezik Gilitka-völgynek is, legfelső szakaszát pedig Véres-völgynek is.

Történeti megjegyzés: *Az 1253-ban a Bélapátfalvi apátságot alapító II. Kilit egri püspök becenevét viselő völgy*

Névváltozás: *Gilitka-völgy néven lett felvéve, 2013. 02. 01-én módosult Rocska-völgyre*

Forrás: *Földrajzinév-tár. Köztaurusz*

Létrehozó: *Ungváry Rudolf, Földrajzi névtér*

Felvétel: *2013. 02. 01.*

szinonimája *Vár-völgye*

szinonimái *Gilitka-völgy*

általános típusa *Heves megyei völgy*

átfogó egysége *Bélapátfalva*

Szarvaskő

része *Bélapátfalva. Gilitka-kápolna*

Gilitka-patak

előzménye, korábban *Véres-völgy*

mellette, mentén *Ágazat-tető*

Almás-hegy (Bélapátfalva)

Cseres-bérc (Szarvaskő)

Kaszálás-tető

Keselyű-hegy (Szarvaskő)

Közép-bérc (Bélapátfalva)

Magas-verő (Bélapátfalva)

Szarvaskői vár

Új-határ-völgy

más értelemben *Gilitkapuszta*

koordinátája

É 48.00583339 : K 20.34803422 = Szarvaskő (Koordr: WGS 84)

É 48.01265612 : K 20.34758669 = Bélapátfalva (Koordr: WGS 84)

Hivatkozások

¹ A „Magyarország Földrajzinév-tára” sorozat füzetei megyék szerinti tagolódásban 1970 és 1980 között jelentek meg Földi Ervin szerkesztésében.

² A földrajzi helyek besorolása névtípusokba (pl. belterületi településrész, folyóvíz) valójában a tulajdonnévvel azonosított hely és az általános névvel azonosított fogalom közötti terjedelmi eleme–fogalmi reprezentánsa reláció, melyet többnyire azonosnak vesznek a névterekben a generikus relációval, noha attól alapvetően különbözik.

³ Ezek nem szinonimák, hanem olyan nevek, melyek valójában más, többnyire szomszédos, közeli helyek nevei, mely neveket egy adott térképen az adott név helyett az adott hely jelölésére használtak. Például „Tölgyes” (erdő) helyén a „Mezsgye-hegy” áll.

⁴ Ilyenkor valójában a partitív (szemantikai) relációról van szó (rész–egész vagy eleme–összessége reláció).

⁵ Lásd a hivatkozott [11] tételen belül a mezőszerkezetre vonatkozó dokumentumot.

⁶ Lásd a hivatkozott [11] tételen belül a helyesírási szabályokra vonatkozó dokumentumot.

⁷ Lásd a hivatkozott [11] tételen belül a kitüntetett névre vonatkozó dokumentumot.

⁸ A több nemzetiségű államok nyelvhasználati megoldásaira ezen a helyen nem térünk ki, csak utalunk rá, hogy ebben az esetben az egyes nemzeti nyelveken megadott nevek is hivatalosak, és ezért egymással ekvivalensek (tehát nem pusztán szinonimák).

⁹ A mutatóban nem 13, hanem 14 „Öreg-hegy” név látható, mivel a Köztauruszban, melynek heves megyei névállományával a mintát kiegészítettük, volt egy olyan „Öreg-hegy” (Domoszlótól északra), mely a földrajzinév-tár heves megyei kötetében nem szerepelt.

¹⁰ A Köztaurusz nem földrajzinév-tár, hanem a dokumentumok kereshetően tárolt feldolgozásához készült teaurusz, mely nem csak földrajzi neveket, hanem egyéb szakkifejezéseket is tartalmaz, és a

magyarországi földrajzi neveket (még) nem a maguk teljességében tartalmazza [10].

- ¹¹ A reláció típusok szabványos, rövid jeleit a magyar szabvány tartalmazza [15].
- ¹² 77-441-es szelvény –
<http://www.fomi.hu/portal/index.php/termekeink/terkep-ek/topografiai-terkepek/bongesz-es>
- ¹³ Földrajzi nevek esetén ilyenek tekinthetők a magyar nyelvterületen kívüli, a magyar köznyelvben használt, magyar névvel nem rendelkező nem magyar (helyesírású) helynevek (pl. Bonn, Helsinki, Marseille, New York, Sankt Johann, Stockholm, Zürich). Adott esetben eldöntendő, hogy a Berlin, Jaffa, London, Madrid, Tanger stb. alakok minek számítsanak.

Irodalom

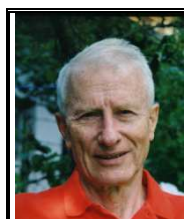
- [1] Földrajzi nevek és megjelölésének írásának szabályai. Budapest: Akadémiai K., 1965.
- [2] GeoNames. – The GeoNames geographical database covers all countries and contains over eight million placenames that are available for download free of charge.
<http://www.geonames.org/>
- [3] Getty Thesaurus of Geographic Names® Online. – Getty Vocabularies. Search tools & databases. The Getty Research Institute, Los Angeles, 2010–
<http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/tgn/index.html>
- [4] Heves megye. Szerk. Földi Ervin. – Budapest: Kartográfiai Vállalat, 1980. 36 p. – (Magyarország Földrajzinév-tára II.)
- [5] IFLA. Functional Requirements for Authority Data. A Conceptual Model. IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR). Draft. 2007. 04. 01.
<http://www.ifla.org.sg/VII/d4/FRANAR-Conceptual-Model-2ndReview.pdf>
http://archive.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr_current_toc.htm
- [6] ISO 2788–1986 ; Documentation -- Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri
- [7] ISO 5964–1985 ; Documentation -- Guidelines for the establishment and development of multilingual thesauri
- [8] ISO 25964–2011 ; Information and documentation - - Thesauri and interoperability with other vocabularies
- [9] KSZ/5. Földrajzi nevek mint adatbázisrekordok tárgyi hozzáférési pontjai. Közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. A jóváhagyás időpontja 2005. június.
http://www.ki.oszk.hu/szabalyzatok/foldrajzinevek_ksz5.pdf
- [10] KÖZTAURUSZ : Az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusza. Főszerk. Ungváry Rudolf; [közr. a] Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : MKE, OSZK, 2000–.
<http://ki.oszk.hu/relex>
- [11] Magyar Digitális Helynévtár. Debrecen: Debreceni Egyetemen Magyar Nyelvtudományi Intézet. Adatbázis. <http://mdh.unideb.hu/>
 Az adatbázis mezőszerkezete:
<http://mnytud.arts.klte.hu/nynm/mezoszerk.pdf>.
 Az alkalmazott helyesírási szabályzat:
<http://mnytud.arts.klte.hu/nynm/standardizalas.pdf>.
 A kitüntetett név:
<http://mnytud.arts.unideb.hu/nynm/tablanev.pdf>
- [12] Magyarország Földrajzinév-tára. Budapest: Földmérési és Távérzékelési Intézet. MS Access adatbázis.
<http://www.fomi.hu/portal/index.php/termekeink/magyarorszag-foeldrajzinev-tara>
- [13] Mandalat 0.9 <http://work.mandarciv.hu/mandalat>
- [14] MARC21 Format for authority data. [Washington], Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office; Cataloging Distribution Service. 1999 Ed., Update No. 1 (October 2001) through Update No. 9 (October 2008). Washington, Library of Congress, Network Development and MARC Standards Office.
<http://www.loc.gov/marc/authority/ecadhome.html>
- [15] MSZ 3418–87 ; Magyar nyelvű információkereső tezauszok. Szerkezete, részei és formái
- [16] Relex (RElációk és LEXikai egységek) több felhasználós kliens-szerver alkalmazás névterek... osztott felhasználására egy és többnyelvű környezetben az interneten keresztül. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár; MOKKA, 2012–
<http://ki.oszk.hu/relex>
 Lásd ezen belül: „Földr névtér MINTA” és „Magyarországi vizek” állományokat
- [17] UNGVÁRY Rudolf: A földrajzi nevek és szerepük tárgyi kifejezésként : Nemzetközi fejlődés, problémák és tapasztalatok a Köztauruszban és a Geotauruszban. = Networkshop 2008. Dunaújváros, Dunaújvárosi Főiskola, 2008. március 17. – 19. : elektronikus dok. : konferencia anyag. / [rend., közread. A Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Iroda] . – [Budapest] : NIIF Iroda, cop. 2008. CD-ROM.
http://videotorium.hu/hu/recordings/details/517,Foldrajzi-nevek-es-szerepuk-targyi-kifejezeskent._N

emzetkozi_fejlodes_problemak_es_tapasztalatok_a_Kosztauruszban_es_a_Geotauruszban>

- [18] UNGVÁRY Rudolf: MARC21/HUNMARC. A besorolási adatok adatsere-formátuma. Főbb jellemzők, fejlődés és problémák. = Könyvtári Figyelő, 20. (56.) köt. 1. sz. 2010. p. 4–70.
<<http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/marc21hunmarc-a-besorolasi-adatok-metaadat-formatuma-fobb-jellemzok-fejlodes-es-problemak/>>
- [19] UNGVÁRY Rudolf: A besorolási adatsere-formátum bővülése. A legutóbbi két évtized fejleménye. = TMT, 58. köt. 9. sz. 2011. p. 371–386.
- [20] UNGVÁRY Rudolf: A MARC formátum és a nemdeszkriptorok. = TMT, 57. köt. 3. sz. 2010. p. 4–19.
<http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5301&issue_id=513>
- [21] UNGVÁRY Rudolf: A névterek és az adatok tulajdonságai. A történet, avagy a fogalmi és a nyelvi szint. = TMT, 59. köt. 3. sz. 2012. p. 91–105.
<http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5594&issue_id=535>
- [22] UNGVÁRY Rudolf: A névtér mint kulturális szűkséglet. A nemzeti aggregátor kitüntetett feladata. = TMT, 59. köt. 8. sz. 2012. p. 320–326.
<http://tmt.omikk.bme.hu/issue.html?issue_id=540>

- [23] UNGVÁRY Rudolf: A földrajzi névtér jellemzői. A meglévő földrajzi névterek kritikája. = Networkshop 2013. Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem, 2013. március 26.–28.
<https://videorium.hu/hu/recordings/details/6179_A_foldrajzi_nevter_jellemzoi>
- [24] UNGVÁRY Rudolf: A magyar földrajzi névtér neveinek fajtái. = Networkshop 2015. Sárospatak, Eszterházy Károly Főiskola Comenius Kar, 2015. március 30. – április 1.
http://videorium.hu/hu/recordings/details/10391_A_magyar_foldrajzi_nevter_neveinek_fajtai
- [25] UNGVÁRY Rudolf – PÁSZTI László: A földrajzi nevek mint az adatbázisrekordok hozzáférési pontjai. = Könyvtári Figyelő, 51. köt. 2005. 4.
<<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00057/ungvary.html>>

Beérkezett: 2016. I. 11-én.

Ungváry Rudolf
informatikus mérnök.
E-mail: ungvary@gmail.com

Hatalmas egészségügyi adatbankot hoznak létre Angliában

A világ legnagyobb egészségügyi képkalkoló – röntgen, MRI és CT – programja indult a héten Nagy-Britanniában: az emberi belső szervekről készült felvételek legnagyobb gyűjteményét készítik el.

A 43 millió fontos (16,8 milliárd forintos) projekt rengeteg betegség – a demencia, az ízületi gyulladás, a rák, a szívroham és az agyérkatasztrófa – kutatásának módját változtatja meg gyökeresen - olvasható az *Oxfordi Egyetem* honlapján. A programban a UK Biobank adatbázisában szereplők közül 100 ezer résztvevő agyáról, szívéről, csontjairól, nyaki verőereiről és hasi zsírpárnáiról készítenek felvételeket.

A Biobank-projekt 2006-ban indult, hogy félmillió brit résztvevő segítségével kutatási adatbázist hozzanak létre, tanulmányozásával a lakosság egészségét akarják javítani. A sokféle szervről készült felvétel mellett a résztvevőktől gyűjtött, hatalmas mennyiségű adatot is elemzik a tudósok. Ez a képi és szöveges adatbank segíteni fog megismerni a kockázati tényezőket, megelőzni a betegségeket, éppen úgy, ahogy a dohányzás és a rák összefüggésének felfedezése megváltoztatta a betegség előfordulási arányát – magyarázta *Paul Matthews*, a londoni *Imperial College* professzora, az UK Biobank tudományos vezetője.

/Forrás: <https://sg.hu/cikkek/118614/hatalmas-egeszsegugyi-adatbankot-hoznak-letre-angliaban/>

(Válogatta B. Bné)